

УДК 378.091.12:005.963.5-047.64(045)

Алла ХАРКІВСЬКА

доктор педагогічних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, м. Харків, Україна
e-mail: kharkivska_hgpa@ukr.net

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА КОНТРОЛЬ ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ МАЙБУТНІМИ ПЕДАГОГАМИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

У статті автором розкрито різноманітні аспекти проходження виробничої та навчальної практики студентами (бакалаврами та магістрами) денної та заочної форм навчання закладів вищої педагогічної освіти. Дослідниця наводить права та обов'язки керівника практики, завідувача кафедри, викладача-керівника практики від академії та студентів; детально охарактеризувала особливості проходження практики студентами спеціальності 032 Історія та археологія та наводить порівняльний аналіз рівня успішності проходження практики за спеціальностями 013 Початкова освіта 014.11 Середня освіта (Фізична культура) 014.02 Середня освіта (Мова і література (англійська)).

Ключові слова: виробнича практика, навчальна практика, організація, контроль, заклад вищої педагогічної освіти.

Сучасна освіта виступаючи одним з головних чинників соціально-економічного розвитку держави, є інвестицією у майбутнє країни, поряд із охороною здоров'я, юридичним захистом, пошуком інформації тощо. Це значно підвищує цінність професійних кадрів, а отже, визнання освіти та професійної підготовки високим надбанням суспільства [1].

В умовах розбудови демократичної української держави та в період реформування освітньої галузі виняткової актуальності набуває проблема осучаснення системи практично-педагогічної підготовки майбутніх учителів.

Виробнича та навчальна практика студентів – невід'ємна складова частина освітньо-професійної програми підготовки фахівців, основним завданням якої є якість практичної підготовки випускників за освітніми ступенями: бакалавра та магістра, адже у період проходження різних видів практики у студентів формуються основи професійних якостей, умінь і навичок.

Особливості організації педагогічної практики є предметом дослідження вітчизняних вчених, зокрема Л. Аврамчука, І. Беха, А. Бойко, Н. Кузьміної, В. Лозової, Р. Попелюшка та інших. Теоретико-методологічні основи практичної підготовки майбутніх педагогів вивчали Л. Боріков, К. Дурай-Новакова, М. Жилкоблін, Л. Кацова, М. Козій, П. Решетніков, В. Розов.

Нормативно-правовим підґрунтям для проходження навчальної та виробничої практики студентами Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської облас-

ної ради (далі – академія) є закон «Про вищу освіту»[3], «Положення про організацію практики студентів вищих навчальних закладів України» від 30 квітня 1993 року № 93 [2], наказ «Про затвердження форм документів з підготовки фахівців у вищих навчальних закладах» від 05 липня 2016 року № 782, наказ Міністерства освіти і науки України від 16 жовтня 2009 року № 943 та лист «Про методичні рекомендації щодо запровадження Європейської кредитно-трансферної системи та її ключових документів у вищих навчальних закладах» від 26 лютого 201 року № 1/9-119.

У даній статті розглянемо загальні положення організації практики студентів денної та заочної форми навчання академії, обов'язки завідувача кафедри та керівника практики, а також, як приклад, розкриємо особливості проходження практики студентами Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради спеціальності 032 Історія та археологія.

В академії студенти проходять практику за різними видами відповідно до їх спеціальності, а саме майбутні фахівці (бакалаври) зі спеціальностей:

- 012 Дошкільна освіта з 10 видів практики;
- 013 Початкова освіта – 11;
- 014.02 Середня освіта (Мова і література (англійська)) – 6;
- 014.09 Середня освіта (Інформатика) – 8;
- 014.11 Середня освіта (Фізична культура) – 8;
- 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво) – 9;

- 016 Спеціальна освіта – 8;
- 032 Історія та археологія – 10;
- 035 Філологія – 9;
- 034 Культурологія – 10;
- 053 Психологія – 9;
- 231 Соціальна робота – 8;
- 6.010106 Соціальна педагогіка – 6.

Кількість видів практики освітнього ступеня магістр:

- 012 Дошкільна освіта – 4;
- 013 Початкова освіта – 4;
- 014 Середня освіта (Англійська мова) – 3;
- 016 Спеціальна освіта – 4;
- 017 Фізична культура і спорт – 2;
- 073 Менеджмент – 4;

До загальних положень щодо реалізації педагогічної практики в академії відносимо наступне:

1.1. Педагогічна практика організується з метою формування й удосконалення практичних умінь і навичок, необхідних майбутнім працівникам закладів дошкільної освіти, закладів загальної середньої освіти, дитячих юнацько-спортивних шкіл, закладів вищої освіти, соціальних служб, реабілітаційних центрів тощо.

1.2. Практична підготовка в академії здійснюється на всіх факультетах із першого курсу. Термін практики та її види визначаються навчальними планами, її зміст – програмами педагогічної практики. За весь час навчання студенти проходять певну кількість практик залежно від спеціальності.

1.3. Керівництво практикою здійснюють науково-педагогічні працівники академії.

Отже, види, основні завдання, зміст та послідовність практик із кожної спеціальності, їх тривалість і терміни проведення визначаються навчальними планами, наскрізною програмою та робочими програмами.

Наскрізна програма практики студентів денної та заочної форми навчання – це основний навчально-методичний документ, що регламентує мету, зміст і послідовність проведення практики на визначених базах. Вона також містить рекомендації щодо видів, форм і методів контролю якості підготовки (рівень знань, умінь і навичок), які студенти повинні отримати під час проходження практики за кожним освітнім ступенем. На основі наскрізної програми розробляються робочі програми відповідних видів практик. На підставі конкретної робочої програми розробляються інші методичні документи для студентів і викладачів-керівників практик.

Студенти академії проходять практику в базових закладах (центрах соціальних служб, закладах дошкільної освіти, закладах загальної серед-

ньої освіти, реабілітаційних центрах, дитячих юнацько-спортивних школах, дитячих закладах оздоровлення та відпочинку, закладах вищої освіти тощо). Також студенту у зв'язку з особистими обставинами (сімейними, за станом здоров'я, які працюють за фахом) та при наявності запиту з місця проходження практики може бути дозволено проходити літню та переддипломну практики за місцем проживання.

Визначення баз практики в Комунальному закладі «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради здійснюється завідувачем практики за рекомендацією викладачів-керівників практики.

Проректор з науково-педагогічної роботи до початку практики укладає договори з управліннями освіти, реабілітаційними центрами, спеціальними закладами, центрами соціальних служб, закладами вищої освіти тощо. Базами практики є лише державні заклади та установи.

Відповідальність за загальний контроль практики покладається на керівника академії. Безпосередню організацію практики та контроль за її проведенням в академії здійснює завідувач практики, який за рішенням ректора підпорядкований проректору з науково-педагогічної роботи.

Розглянемо детальніше права та обов'язки керівника практики, завідувача кафедри, викладача-керівника практики від академії та студентів.

Керівник практики: визначає бази практики та укладає проекти договорів про співпрацю; готує накази про організацію та проведення педагогічної практики студентів; готує необхідну документацію для проходження педагогічної практики (журнали обліку педагогічної практики, направлення тощо); планує та організовує настановчі та науково-практичні звітні конференції з педагогічної практики; здійснює контроль за організацією та якістю проведення практики викладачами-керівниками; подає проректору з науково-педагогічної роботи письмовий звіт про результати практики студентів.

Завідувач кафедри: відповідає за укладання наскрізної та робочих програм практики і затверджує їх; забезпечує виконання програм практики викладачами-керівниками практики; здійснює постійний контроль за якістю проведення практики викладачами-керівниками та його результати фіксує в щоденнику контролю педагогічної практики завідувачами кафедр; розглядає на засіданні кафедри перебіг і результативність практики.

Викладачі-керівники практики від академії: розробляють програми практики на основі освітньо-кваліфікаційної характеристики, освітньо-

професійної програми, навчального плану; складають графіки та розробляють плани педагогічної практики; забезпечують проведення всіх організаційних заходів перед початком практики: інструктажі про порядок проходження практики та з техніки безпеки, ознайомлення студентів-практикантів з необхідною документацією (програма практики, щоденник, методичні рекомендації тощо), перелік яких установлює адміністрація академії; закріплюють студентів-практикантів за робочими місцями, здійснюють методичне керівництво та контроль за їхньою діяльністю; спільно з працівниками баз практик ведуть спостереження уроків і занять практикантів, обговорюють, аналізують і оцінюють їх; контролюють виконання студентами-практикантами правил внутрішнього трудового розпорядку, ведуть табель відвідування студентами бази практики; перевіряють та оцінюють звітну документацію студентів.

Керівники баз практик разом із адміністрацією академії несуть відповідальність за організацію, якість і результати практики студентів академії. Обов'язки безпосередніх керівників від баз практик зазначені в першому розділі договорів на проведення практики.

Студенти академії при проходженні практики зобов'язані: до початку практики одержати від викладача-керівника консультації щодо оформлення всіх необхідних документів; своєчасно пройти медогляд і отримати допуск; своєчасно прибути на базу практики; у повному обсязі виконувати всі завдання, передбачені програмою практики та вказівками її керівників; дотримуватися правил охорони праці, техніки безпеки на базі практики; нести відповідальність за виконану роботу; своєчасно скласти залік із практики.

Після закінчення терміну практики студенти звітують про виконання програми. Критерії оцінювання визначені у робочих програмах.

Форма звітності студента залежить від виду практики і визначена робочою програмою (характеристика, щоденник тощо). Оцінка за практику виставляється у відомість загальної успішності та враховується при нарахуванні стипендії.

Студенту, який не виконав відповідної програми практики з поважних причин, може бути надано право проходження практики повторно, за умов, визначених адміністрацією академії (у вільний від навчання час та в межах графіку навчального процесу) при виконанні умов, визначених адміністрацією академії [4].

Відповідно до програми, у кінці кожного навчального семестру за результатами практики студент отримує підсумкову оцінку або складає залік (диференційований, недиференційований).

Рекомендується до використання розширена шкала підсумкового контролю: позитивні оцінки – «відмінно», «дуже добре», «добре», «задовільно», «достатньо», негативні оцінки – «незадовільно».

Накопичувальна бальна шкала має відповідати існуючому Положенню про організацію навчального процесу підготовки фахівців за Європейською кредитно-трансферною системою (ECTS). Шкала має містити: межу та крок накопичувальної шкали; мінімальний бал для отримання позитивної оцінки; максимальний бал за виконання необов'язкових завдань (максимальний бал накопичувальної шкали може бути досягнутий при виконанні обов'язкових завдань); правила встановлення відповідності між накопичувальною бальною шкалою та розширеною шкалою оцінювання знань студентів (табл. 1).

Таблиця 1 – Шкала оцінювання практики за семестр:

Оцінки за накопичувальною бальною шкалою		Еквівалент оцінки за п'ятибальною шкалою	Оцінка за ECTS
90–100	відмінно	5	A
82–89	дуже добре	4	B
74–81	добре	4	C
64–73	задовільно	3	D
60–63	достатньо	3	E
35–59	незадовільно	2	FX
1–34	незадовільно	1	F

Підсумки практики обговорюються на засіданнях кафедр, а загальні – на конференціях, вечірній раді академії або на радах факультетів не менше одного разу впродовж навчального року.

Розглянемо детальніше особливості проходження практики студентами спеціальності 032 Історія та археологія.

Введення в спеціальність. Даний вид практики проводиться у 2 семестрі. Мета практики: сформувати уявлення про загальні засади педагогічної професії, її особливості, суть і функції педагогічної діяльності, її структуру, стилі педагогічної діяльності. Триває 30 годин.

Практикум з підготовки ПВР проводиться у 2 семестрі. Метою практики є ознайомлення студентів із алгоритмом підготовки та проведення виховного заходу в школі; формування вмінь планувати та проводити позаурочні виховні заходи з учнями; накопичення уявлень про характер і зміст позакласної виховної діяльності та функціональних обов'язків учителів; вивчення специфіки організації позакласної виховної роботи в умовах різного типу шкіл. Триває практика 30 годин.

Позакласна виховна робота. Студенти академії згідно з навчальним планом проходять практику

з позакласної виховної роботи в закладах загальної середньої освіти. у 3 та 4 семестрах. Метою практики є продовження ознайомлення з виховною роботою вчителя основної школи на базі практики, підготовка та проведення позакласних виховних заходів.

Археологічна практика. Студенти академії, згідно з навчальним планом, проходять дану практику в 4 семестрі. Практика триває 30 годин і має польовий характер. Головною метою якої є навчити студентів на базі аналізу археологічних матеріалів, відтворювати окремі історичні або археологічні фрагменти, епізоди, створювати конкретну історію того чи іншого регіону на відповідному етапі його розвитку.

Спостереження в ЗЗСО. Основним видом роботи студентів цієї практики є спостереження. Для спеціальності 032 Історія та археологія практика проводиться на початку 5 семестру впродовж одного тижня та триває 30 годин. Метою практики є цілісна оцінка різних типів уроків історії.

Пробні уроки. Майбутні учителі історії проходять практику після вивчення відповідних розділів методики під керівництвом викладачів-керівників практики. На одному з пробних уроків у студента академії разом із викладачем-керівником практики обов'язково повинен бути присутній викладач педагогіки, який бере участь у аналізі проведеного уроку чи заняття студентом. Даний вид практики проходить у 5, 6 та 7 семестрах по

6 годин на тиждень. Упродовж даного періоду студент проводить 15 уроків (5 уроків за семестр).

Навчальна практика по підготовці до роботи з дітьми в оздоровчому таборі влітку. Практика проводиться безпосередньо перед літньою педагогічною практикою в 6 семестрі та триває 30 годин. Мета навчальної практики полягає у закріпленні теоретичних знань із методики виховної роботи, виробленні вмінь і навичок використовувати різноманітні форми організації виховної, оздоровчої роботи з дітьми; підготовці студентів до педагогічної практики в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку; формуванні творчої особистості майбутнього педагога. Орієнтований план тижня підготовки до літньої практики подано в таблиці 2.

Літня педагогічна практика. Студенти літню педагогічну практику проходять упродовж 6 тижнів у 6 семестрі. 3 тижні (одна зміна) відводиться на безпосереднє перебування у дитячому закладі оздоровлення та відпочинку і 3 тижні – на підготовку та оформлення звітної документації. Метою літньої педагогічної практики є формування у студентів умінь самостійно застосовувати в практичній роботі з дітьми різного віку знання з циклу професійної та практичної підготовки. Базами практики є дитячі заклади оздоровлення та відпочинку, пришкольні літні табори з якими укладається договір про проведення практики [5].

Студенти, яким виповнилося 18 років, за наявністю вакансій можуть бути призначені на штатні

Таблиця 2 – Графік підготовки до літньої практики

Зміст	Посада
Настановча конференція	Завідувач-навчально-виробничої практики; завідувач виробничої практики; методист
Права та обов'язки вожатих	Юристконсульт
Психологічна адаптація студентів до роботи у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку	Психолог, практичний-психолог
Фізична культура	Викладач кафедри спортивно-педагогічних і біологічних дисциплін
Валеологія	Викладач кафедри природничих дисциплін
Природознавство	Викладач кафедри природничих дисциплін
Ігрова діяльність у літньому таборі	Викладач кафедри педагогіки, психології та менеджменту
Педагогіка	Викладач кафедри педагогіки, психології та менеджменту
Образотворче мистецтво	Викладач кафедри культурологічних дисциплін та образотворчого мистецтва
Ігрова діяльність у літньому таборі	Викладач кафедри педагогіки, психології та менеджменту
Педагогіка	Викладач кафедри педагогіки, психології та менеджменту
Літній квест	Викладачі кафедр: педагогіки, психології та менеджменту; культурологічних дисциплін та образотворчого мистецтва; спортивно-педагогічних і біологічних дисциплін; природничих дисциплін; завідувач виробничої практики; завідувач навчально-виробничої практики
Допуск до літньої практики	Завідувач виробничої практики; завідувач навчально-виробничої практики; методист

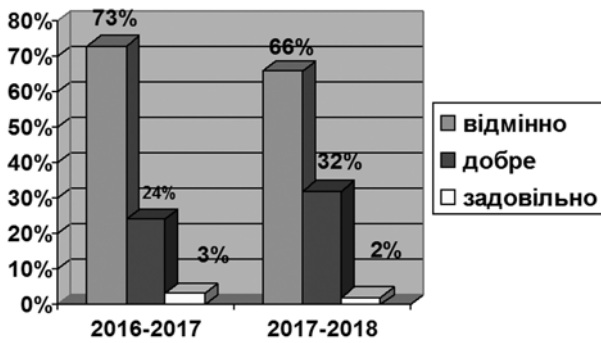

Рисунок 1 – Результати порівняльного аналізу за видом практики «Пробні уроки та заняття в школі» спеціальності 013 Початкова освіта

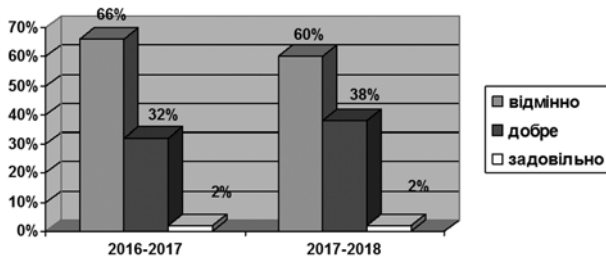

Рисунок 2 – Результати порівняльного аналізу за видом практики «Пробні уроки» спеціальності 014.02 Середня освіта (Мова і література (англійська))

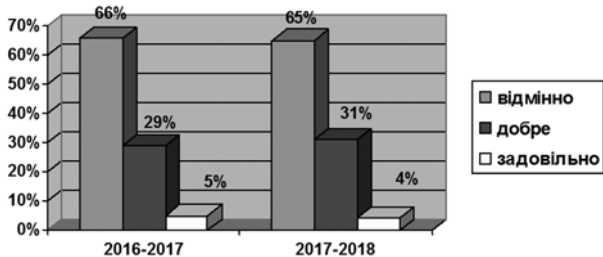

Рисунок 3 – Результати порівняльного аналізу за видом практики «Пробні уроки і заняття» спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура)

посади вихователів, вожатих. Неповнолітні студенти проходять практику в ролі помічників учителів у пришкольніх літніх таборах. На студентів, призначених під час практики на штатні посади, поширюється загальне трудове законодавство.

Літню педагогічну практику студенти проходять у державних закладах. Студенти можуть самостійно, але з дозволу деканів факультетів, відповідних кафедр та відділу практики підбирати для себе місце проходження практики.

Музейна практика запланована в 7 семестрі. Тривалість – 30 годин. Метою практики є ознайомлення зі специфікою музейної роботи, здобуття студентами навичок професійної діяльності спеціаліста-історика.

Переддипломну практику студенти проходять у 8 семестрі. Її основні завдання і зміст визначаються програмою педагогічної практики. Тривалість і терміни проведення практики визначаються навчальним планом. Метою переддипломної практики є оволодіння студентами сучасними методами, формами організації педагогічної діяльності в галузі їх майбутньої професії, формування в студентів професійних умінь і навичок, виховання потреби систематично поповнювати свої знання та творчо застосовувати їх на практиці.

Для її проходження студенти направляються до закладів загальної середньої освіти та виконують обов'язки вчителів історії та класних керівників. Оплата праці студентам не здійснюється, так як вони не зараховуються на штатні посади.

Правильність обраної стратегії щодо організації виробничої та навчальної практики у Комунальному закладі «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради підтверджується аналізом рівня успішності проходження практики студентів за всіма спеціальностями. Наприклад, порівняльний аналіз рівня успішності за спеціальностями 013 Початкова освіта (рис. 1), 014.02 Середня освіта (Мова і література (англійська)) (рис. 2), 014.11 Середня освіта (Фізична культура) (рис.3) свідчить про те, що існує тенденція зменшення кількості задовільних оцінок із педагогічної практики порівняно з минулим навчальним роком. Цьому сприяла навчально-методична робота викладачів-керівників педагогічної практики, які надавали своєчасну допомогу всім студентам-практикантам. На жаль, низькі результати показали студенти, що навчаються на контрактній основі.

Підсумовуючи все вищезазначене та з огляду на постійно зростаючі вимоги до професійної компетентності майбутніх вихователів, учителів, логопедів, соціальних працівників та педагогів, викладачів ЗВО, вважаємо за необхідне спрямувати роботу на формування професійної компетентності студентів під час проходження різних видів педагогічної практики.

Список використаних джерел

1. Кравченя А.О. Управління якістю професійної підготовки майбутніх учителів інформатики: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спе. 13.00.06 «теорія і методика управління освітою» / Кравченя Альона Олександрівна; Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» Старобільськ, 2017. 260 с.
2. Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України (Затверджено наказом Міністерства освіти України від 8.04.1993 № 93 зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти від 20.12.1994 № 351) // Збірник законодавчих та нормативних актів про освіту. — К., 1994. — Вип. 1. — 153 с.

3. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII (із змінами № 1415-VIII від 14.06.2016). URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення : 10.04.2018).
4. Харківська А. А. Професійна підготовка магістрів у процесі асистентської практики / А. А. Харківська // Модернізація вищої освіти та проблеми управління якістю підготовки фахівців. Сучасна парадигма вищої освіти : тези XIII Всеукр. наук.-метод. конф. (Харків, 30 вересня 2016 р.) / Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі. – Х. : ХДУХТ, 2016. – С. 132-134
5. Харківська А.А. Літня педагогічна практика в системі професійної підготовки майбутніх педагогів / А. А. Харківська // Обрії : часоп. / Івано-Франків. обл. ін-т післядиплом. освіти пед. працівників. – 2016. – № 1(42). – С. 97-103.

References

1. Kravchenya A.O. Upravlinnja yakistju profesijnjoi pidgotovky majbutnikh uchyteliv informatyky: dys. na zdobuttja nauk.stupenja kand. ped. nauk: spe. 13.00.06 «teorija i metodyka upravlinnja osvitoju» / Kravchenya Aljona Oleksandrivna; Derzhavnyj zaklad «Lughanskyj nacionalnyj universytet imeni Tarasa Shevchenka» Starobiljsk, 2017. 260 s.
2. Polozhennja pro provedennja praktyky studentiv vyshhykh navchalnykh zakladiv Ukrainy (Zatverdzheno nakazom Ministerstva osvity Ukrainy vid 8.04.1993 # 93 zi zminamy, vnesenyj zghidno z nakazom Ministerstva osvity vid 20.12.1994 # 351) // Zbirnyk zakonodavchykh ta normatyvnykh aktiv pro osvitu. — K., 1994. — Vyp. 1. — 153 s.
3. Pro vyshhu osvitu : Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 # 1556-VII (iz zminamy # 1415-VIII vid 14.06.2016). URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (data zvernennja : 10.04.2018).
4. Kharkivjska A. A. Profesijna pidgotovka maghistriv u procesi asystentskoi praktyky / A. A. Kharkivjska // Modernizacija vyshhoji osvity ta problemy upravlinnja yakistju pidgotovky fakhivciv. Suchasa paradyghma vyshhoji osvity : tezy KhIII Vseukr. nauk.-metod. konf. (Kharkiv, 30 veresnja 2016 r.) / Khark. derzh. un-t kharchuvannja ta torghivli. – Kh. : KhDUKhT, 2016. – S. 132-134
5. Kharkivjska A.A. Litnja pedaghoghichna praktyka v systemi profesijnjoi pidgotovky majbutnikh pedaghoghiv / A. A. Kharkivjska // Obriji : chasop. / Ivano-Frankiv. obl. in-t pisljadyplom. osvity ped. pracivnykiv. – 2016. – # 1(42). – S. 97-103.

Харьковская А. Организация и контроль прохождения практики будущими педагогами в учреждениях образования

В статье автором раскрыты различные аспекты прохождения производственной и учебной практики студентами (бакалаврами и магистрами) дневной и заочной форм обучения учреждений высшего педагогического образования. Исследовательница приводит права и обязанности руководителя практики, заведующего кафедрой, преподавателя-руководителя практики академии и студентов; подробно охарактеризовала особенности прохождения практики студентами специальности 032 История и археология и приводит сравнительный анализ уровня успешности прохождения практики по специальностям 013 Начальное образование, 014.11 Среднее образование (Физическая культура) 014. 02 Среднее образование (Язык и литература (английский)).

Ключевые слова: производственная практика, учебная практика, организация, контроль, учреждение высшего педагогического образования.

Kharkovskaia A. Organization and control of the practice of future teachers in educational institutions

In the article the author reveals various aspects of the passage of the production and training practice by students (bachelors and masters) of day and correspondence forms of education of institutions of higher pedagogical education. The researcher gives the rights and duties of the practice leader, the head of the department, the teacher-head of the practice of the Academy and students; detailed the features of the practice of students specialty 032 History and archeology.

Key words: industrial practice, training practice, organization, control, institution of higher pedagogical education.

Стаття надійшла до редколегії 01.05.2018